

obecnie są różne „strukturalizmy”. Lekturę ułatwiają bowiem przytaczane przykłady. I w tym miejscu wypada podkreślić szczególnie walor książki: bogata egzemplifikacja obejmująca najbardziej znane dzieła okresu klasycznego i romantycznego. Nie brak też Brechta i tzw. nowego teatru. Szkoda, że nie ma wzmianek o dziełach polskich, ale nie tyle to wina autorki, ile słabej propagandy naszej dramaturgii za granicą.

Józef Heistein, Wrocław

KONTIEKST. Litieraturno-tieorietičeskie issledowanija, Moskwa 1973 — 1976.

Ogłaszane przez Instytut Literatury Światowej im. A. M. Gorkiego Akademii Nauk Związku Radzieckiego wydawnictwo ciągle pt. *Kontekst* należy do najpoważniejszych organów naukowych z zakresu literaturoznawstwa wychodzących w języku rosyjskim. Ta roczna publikacja, redagowana przez N. K. Geja, A. S. Misnikowa jako redaktora odpowiedzialnego oraz P. W. Palijewskiego (jeden z poprzednich redaktorów, J. E. Elsberg, zmarł w 1975 r.), obejmuje w istocie rzeczy wszystkie dziedziny wiedzy o literaturze. W poszczególnych rocznikach znaleźć można studia i rozprawy z zakresu metodologii historii literatury, teorii literatury, komparatystyki, estetyki literackiej, interpretacji, folkloru. Dzięki temu *Kontekst* jest organem bardzo reprezentatywnym dla współczesnego literaturoznawstwa radzieckiego, szczególnie że umieszczają w nim swoje prace autorzy o głośnych nazwiskach: M. B. Chraczenko, J. E. Elsberg, D. S. Lichaczew, W. W. Kożynow, M. M. Bachtin, I. G. Nieupokojewa i in.

Przegląd bardzo licznych prac zawartych w poszczególnych rocznikach *Kontekstu* prowadzi do wniosku, że mamy tu do czynienia z bogatym obrazem radzieckiej myśli teoretycznoliterackiej i krytycznej, która starannie bierze pod uwagę światowy rozwój badań w różnorodnych dziedzinach literaturoznawstwa. W lite-

raturze przedmiotu znajdujemy bogaty zestaw prac amerykańskich i zachodnioeuropejskich, uwzględnianych w studiach radzieckich, choć nie przyjmowanych bezkrytycznie. Ciekawym przykładem może być *Żwieźła*, ale bogata pod względem materiałowym praca E. M. Meletiuskiego *Strukturnaja tipologija i folklor* (1973, s. 329—347). Autor zwraca uwagę na naukową efektywność stosowania metody strukturalnej z tym wszakże zastrzeżeniem, że winny być brane pod uwagę czynniki historyczne i narodowe.

Czołową pozycję w poszczególnych tomach *Kontekstu* zajmują prace metodologiczne, w których bierze się pod uwagę kategorie widzenia i interpretacji dzieła literackiego, pozycji literatury wśród innych sztuk oraz w systemie kultury, główne tendencje we współczesnym literaturoznawstwie europejskim, ideologiczne problemy literatury oraz nauki o literaturze w świecie współczesnym. Odrębną pozycję stanowią prace dotyczące zagadnień funkcji dzieła literackiego w społeczeństwach o różnych ustrojach społeczno-politycznych. Jako pracę charakterystyczną można tu wymienić studium L. N. Nowiczenki *Socjalizm — czelowiek — priroda kak poetičeskaja tema sowietskoi literatury* (1973, s. 231—257). Autor daje rozległe tło historycznoliterackie roli przyrody i „natury” w myśli filozoficznej i estetycznej zarówno w Rosji, jak i na zachodzie Europy poczynając od XVIII w., wskazując, jak w poezji przyroda przechodzi ewolucję tematyczną od symbolizmu po przedstawienie interpretacyjne w stosunku do człowieka będącego jej częścią i siłą przekształcającą. Pracą metodologiczno-ideową jest rozprawa A. G. Jegorowa *Naučno-techničeskaja riwoliucija i iskusstwo* (1973, s. 34—84) analizująca sytuację we współczesnym piśmiennictwie radzieckim ze stanowiska kształtowania nowych postaw określających stosunek człowieka do przemian zachodzących w formach życia społecznego. Na uwagę zasługuje tu fakt ukazywania tych zjawisk nie poprzez tematykę czy problematykę, lecz poprzez składniki artystyczne dzieła literackiego.

Duże znaczenie metodologiczne ma praca czołowego współczesnego russyisty, M. B. Chrapczenki, *Rozmyślenia o systemnom analizie literatury* (1975, s. 37–58). Autor zwraca uwagę na fakt, że w dotychczasowych badaniach analiza literacka o zakresie systemowym była dość zaniedbana i niedoceniana. Ze swej strony proponuje on zasadnicze dwie kategorie tego rodzaju badań: podstawowe związki artystycznego i społecznego funkcjonowania literatury (zarówno poszczególnych dzieł, jak i ich zespołów, np. gatunkowych albo problemowych) ze strukturą tych dzieł oraz związki zachodzące między strukturą dzieła literackiego a ideowymi założeniami danych wytworów artystycznych. W takim ujęciu mamy do czynienia z interesującą próbą ukazania nie tylko statycznych, ale przede wszystkim dynamicznych właściwości struktury dzieła literackiego.

Godny uwagi jest nieduży, bardzo syntetycznie napisany artykuł D. S. Lichaczowa *Ob obščestwiennoj otwietstwenosti literaturowiedienija* (1973, s. 6–10). W rozprawie porusza autor ciekawe, a w wielu krajach nawet kontrowersyjne zagadnienie: w jakim stopniu nauka o literaturze, w istocie rzeczy w dużym zakresie oddziałująca na świadomość społeczną również i tych, którzy bezpośrednio nie zajmują się sprawami badawczymi literaturoznawstwa, posługuje się pojęciami ścisłymi i jednoznacznymi. Te właśnie cechy decydują o dwojakiej aktywności prac literaturoznawczych: naukowej i społecznej. Uwagi te mieszczą się w nader ważnym kręgu zagadnień; chodzi o to, aby dokładnie określić pozycję nauki o literaturze wśród innych nauk humanistycznych, a tym samym i pozycję humanistyki w obrębie innych nauk. Praca ta daje szereg instruktywnych supozycji, które metodologia badań literackich winna podjąć i kontynuować.

W dziedzinie komparatystyki duże znaczenie przyznać wypada pracy I. G. Nieupokojewej *K woprosu o metodach izuczenija wsiemirnoj literatury* (1975, s. 157–182), w której autorka wyróżnia

trzy zasadnicze aspekty tych badań nad literaturą światową. Chodzi tutaj o następujące punkty widzenia: czasowy (czy chronologiczny) wskazujący na synchroniczne i diachroniczne, funkcjonujące dynamicznie właściwości i fakty literackie, dalej – przestrzenny, ukazujący nakładanie się zjawisk historycznoliterackich na „literacką geografie”, a wreszcie artystyczny, ukazujący „geografie sztuki” literackiej we wzajemnym powiązaniu i układach zależnościowych, gdy nowo powstające idee artystyczne udzielają się przestrzennie, rozwijają się, przekształcają i zanikają. Tak ustawiczne propozycje badawcze mają bardzo pozytywne znaczenie dla dalszych badań komparatystycznych.

W tomie 1976 (s. 296–316) ukazał się ciekawy i ważny fragment pracy M. M. Bachtina *Plan dorabotki „Problemy poetiki Dostojewskiego”* (tytuł pochodzi od redakcji *Kontekstu*), poprzedzony obszernym wstępem W. W. Koźnowa. Obecne uzupełnienie, pisane w różnych okresach badań prowadzonych przez M. Bachtina, dość ciekawie dopełnia klasyczne już dzieło, wydane po raz pierwszy w 1929 r., a zatem prawie przed półwieczem. Fragment Bachtina dotyczy kilku zagadnień: struktury obrazu człowieka, wyobrażenia rozwoju idei związanej z postacią bohatera, „cudzego głosu” w tekście i „głosu bohatera”, „wyobrażenia wewnętrznego”, czyli struktur świadomościowych, „uprzedmiotowienia człowieka” zależnego od warunków społecznych, dialektyki jako abstrakcyjnego produktu dialogu, problematyki światopoglądowej, dialogowego charakteru życia społecznego. Uzupełnienia te, sformułowane bardzo zwięźle, w jednym dościsłotnie wzbogacają dzieło Bachtina o F. Dostojewskim.

Kontekst w sumie należy ocenić wysoko jako wydawnictwo ciągłe, a zatem stałe, bardzo wszechstronnie wpływające na rozwój badań literackich.

Jan Trzynadłowski, Wrocław